

„Halandók reménye nem lehet az átok!”

Azt olvasom, hogy Juhász Ferenc, nem társítható a huszadik század egyik meghatározó beszédmódjához sem. Pedig szememben ennek éppen az ellenkezője az igaz. Kapcsolható mindahhoz a költői megszólaláshoz, amely egyrészt tudatosította a borzalmakkal teli századot, másrészt azokhoz a törekvésekhez, amelyek erőt adtak az embereknek mindennek elviseléséhez. Az utóbbi évszázadot átélő-átérző költők élvonalában látom életművét fényleni, meghatározó erővel. Sajátos beszédformálással. Társtalannak látszik, mert a legnagyobbak közé tartozik, akik ha üzennek is koruknak, nem egymás szavát utánozzák, hanem saját maguk egyéni nyelvén szólalnak meg. Egyedi költői világot alakítva. Életművében átélve mindazt az ellentétet, amelyet legnagyobb kortársai külön-külön megszenvedtek, illetőleg amin keserves akarattal felülemelkedtek.

A „tragic joy” az a csodálatos oximoron, amely költészetében sugárzássá alakult, amint azt Yeats megfogalmazta, és Rilke duinói elégiái, T. S. Eliotnak a vonósnegyesekbe formálódó pályaképe, az *Énekek* Poundja, a *Költőnk és kora* József Attilája és a *Tücsökzene* Szabó Lőrince ráhagyományozta. „Hector is dead and there’s a light in Troy / We that look on but laugh in tragic joy” (ahogy Turczy István megformálta ennek a szinte fordíthatatlan sornak remek magyar változatát: „láttukra arcunkon mégis tragikus derű”).

Benne élnek ebben a költészetben a most-pontokra szakadó világnak az emberi létezés végső kétségbeesítő helyzetei. Miként azok megjelennek Joseph Conrad *A sötétség mélyén*, Céline *Utazás az éjszaka mélyére*, T. S. Eliot *Átokföldje* és *Az üresek* című műveiben. Avagy akár még a korábbi században keletkezett Böcklin *Aholtak szigete* festmény-variációiban, aztán Munch a *Kiáltás* festményének pszichológiai döbbentségében, avagy a kalandos sorsú *Guernica* című festménynek nemcsak a publicisztikus eseményhátterűségében, hanem szereplőinek kétségbeesítő sugalmaiban. A művészet labirintusba vezette volna a világot? „Mi vagyunk az üresek / mi vagyunk a kitömötték / zsúpkobakunk / egymásnak rogy.[...] mint száraz fűben a szél / vagy patkányok lába száraz / pincénk üvegcserepén.”

Ide csatlakozik Juhász Ferenc a végességet átélő kétségbeesése. *A tékozló ország* csak első modellje volt ennek, mely mind tágabb és tágabb körökben ismétlődik. De mikor éri el a pusztulás mechanizmusának köre azt az átmérőt, mely átfedi az egész földet? 1967-ben *A költészet és a jövő* témájú meditációban ezt írja: „Fölrajzoltam én üszkös és kormos és parázs-sistergő szavaimmal, / véres vérző hajakkal és még-lükető velővel, bőrhártyás embercsontzilánkokkal / és szőrökkel teleregadt szavaimmal a Jövő Rémületterképét a Jelenre”. De a tudat logikája ennél (az egyetemes lét szempontjából) formális határnál nem állhatott meg. A föld teljes pusztulásának, ember nélkülivé válásának előbb csak egy mítoszt gondolta

át, egy még emberrel teljes, átmeneti pillanatot, a nem földön maradó, a tűz pusztította földet elsirató, új életet ki-tudja-fakasztható kozmikus Noé mítoszt, hogy azután visszatérjen a tudat Rémület-térképén az ember utáni földre, az élet logikáját elvesztett földre (Gyermekdalok).

És ebbe a világirodalmi rangú sorba idézhetjük Juhász Ferenc egy kevésbé ismert hosszú költeményét, versbéli elmélkedését: *Mérgezett Mennysország* a címe, az 1991-es Új Írás januári számában jelent meg. Mintha az évszázadot kezdő Gottfried Benn versre felelne vissza: *Férj és feleség átmegy a rákbarakon* (1912). Halott anyja emlékének felidézésével végig gondol egy görbetűkörként visszagrímácsoló öröklétet.

A Juhász Ferenc-értelmezés ezt a kétségbeesett önpusztítást sokáig csakis a politikához kötöttén magyarázta. Igaz, hogy *A tékozló ország* nélkül talán ’56 forradalma se lenne, utóbb pedig a „bomba” árnyékában a világ létezésének egyik legizgatottabb védelmezőjét ünnepelhetjük költészetében. És amikor nemzedéktársainak hullását siratta, benne formálódott a nemzeti „bárd”, aki emléket állít az elhullottaknak. De mindez jobbára csak „irodalomtörténeti” érték maradna mára. Akik csak a politikus költőt látták benne, hamar leírták a század végére. De éppen a *Mérgezett Mennysország* egy másik Juhász Ferencre hívhatja fel a figyelmet. Arra, aki kezdetektől már benne élt, aki annyira rossznak látja a világot, hogy menekülne annak ismétlődésétől, akárha a túlvilági lét megtagadása árán is. Arra kérdez rá ebben a nagyon elkeseredett költeményben, amelyet minden egyes pillanatában, minden sorával, felvillanásával tagadott élete során. Ha ugyanis elfogadom, hogy rossz dolog ebben a világban élni, akkor a fantáziám nem tudja felszabadítani önmagát, és egy másik „rózsakert” túlvilágot vízionálni. Maradjon a lecsupaszított csontváz, a föld pusztulása, a világ eltűnése. A létállapot a *Babonák napja: csütörtök, amikor a legnehezebb*. Vagy még annál is nehezebb. Mintha Dante poklának leghidegebb fagya várna az egyedül maradó emberre mindörökké. Nem csak büntetésül, de végállapotul. Az élet szellemtelenedése.

De kérdezem én, és kérdezi Juhász Ferenc egész költészete, hogy csakis ez a racionális, magunk megszenvedte, magunk kérdezgette öröklét várhat-e a világra. Miként felsorolt elődeinél is, Juhász Ferenc minden sorában ott van a mindezt ellenző kérdés: avagy van más – akárha rejtekút – ellenében? Eliot pokolcellákba vetett bábképzeteiben vigaszként felizzik a rózsakép, a katedrálisok világosságát adó fényforrása, „az alkonyi halálország / örök csillaga / és százlevelű rózsája / egyedüli reménye / az üreseknek.” Az éjmélyi utazásban felvillanhat-e a világ világosságát sugárzó oximoron a létezés harmonikus voltának formájára utalva?

Csak hogy Juhász Ferenc éppen ebből a pokol-túlvilágból is vis-

szá tud térni. *A szivárványszínű cethal*, a *Fekete páva*, a *Mérgezett Mennycsászár* az itt-lét rosszassága. Az a Fekete Saskirály, amely minden emberben benne él, és legjobb pillanatait is képes elrontani. Ezzel kell megküzdeni, ezzel kell szembeszállani. És ez Juhász Ferenc költészetének lényege. Juhász az elveszthető paradicsomot rajzolta meg, az elveszettség állapotában. És e keserű művekkel szemben ott a nagy életrajzi látomás, a *Halott feketerigó* és a csodálatos pszichológiai önmarcangoló szétszedése és összerakása az embernek, a *Fekete Saskirály*, a tragic joyt a derű oldalára billentő világirodalmi poéma, és legújabb kötete, *A Pegazus istállója*, mely éppen az emberi létezés bensőségeségét mutatja fel diadallal. Mint Milton Istene, fájdalommal látja előre annak eljövételét, amit ő nem akar, amit károsnak érez magára a rosszul választó emberre nézve is. Szép lehetőségek keserves bukásai peregnek a költőben. Ugyanakkor benne él ebben a költői előrelátásban az emberi szabad akarat másik perspektívája is: az egyes ember önmagát felemelő ereje, az ember életre tervezettsége. Ha a történelmében pusztulást vonzott is az emberiség, az ember személyes létezésében képes ennek a létezésnek a gyönyörét átélni. Nem menekülésként, hanem éppen hogy önmaga értékének tudatosításával, miként a *Naphimnuszt* idéző szentferenci gondolatban ez a gyönyörködés az isteni alkotás feletti öröm befogadása, és visszasugárzása Teremtőjének.

És ezzel eljutottam Juhász Ferenc valóban világirodalmian egyéni formátumához. Költészete személyesen szörnyűséges adottsághoz: látni belülről mindent, ami benne és körülte történik. Juhász Ferenc ennek a képességnek világirodalmi méretű zsenije. Látja, és

szavakkal meg is idézi mindazt, amit az ember önmagában megél, szenved, élvez, gyönyörítisan átél, veszettség-tudattal megszenved – miként az életét megélő ember, és ahogy az egészségéért aggódozó másik ember, az egészségéért felelősséget vállaló orvos. De leírhatóan látja a világmindenséget, életrekelthetőbben, mint a legjobb csillagászok. És el tudja képzelni ugyanennek a mindenségnek a még talán fel sem fedezett picinységeit, jobban, mint bármelyik fizikus. És rácsodál – leírható szavakkal is formálva – a biológiai organizmusokra, pontosabban talán, mint az annak tanulmányozására szakosodott biológus. És még egy „kiegészítő” adottság: képes átélni az egyes ember külön csak-rá-szabott megpróbáltatásait, és a történelemnek az egész emberiséget megszenvedtető veszélyeztetettségét. Sokszor elgondolom: hogyan lehet ilyen terheltséggel természetes emberi életet megélni. Mert Juhász Ferenc ennyi „látás” súlya alatt nem összeroskad, nem széthullik – hanem egészséges személyiségként éli meg ezt a számára adódó csodás lehetőséget. Bizonyosság rá a most ünneplésre kerülő 85 éves életkor.

Juhász Ferenc élete – mintha a világmindenség egészét példázná számunkra. A „Halál-Kastély minden szobájában / tiszta szerelemmel eltűnődve” állva, végességével, szenvedésével, állandó alakulásával nemcsak a megpróbáltatások elviselésére alkotottként él közöttünk, hanem éppen a világ terheit elviselő gyönyörűség átélőjeként jelenik meg a kimondás megformálásának mámorában. Az öröm keresése és megtalálása a rossz ellenében a Juhász Ferenc-i poétika jellemzője, amely beleépül a huszadik századtól napjainkig ihlettel szolgáló világirodalomba.